

Eivind Berggrav og misjonen

AV OLAV GUTTORM MYKLEBUST

I

En novemberdag i 1926 sto jeg – som ung teologisk student – utenfor presteboligen til Botsfengslet i Oslo. Besøket gjaldt en artikkel jeg hadde skrevet for Kirke og Kultur om den internasjonale misjonskonferanse om Afrika, holdt samme år i september i Le Zoute, Belgia (hvor jeg hadde vært med som «pressemann»). Jeg har aldri kunnet glemme den store vennlighet Berggrav møtte meg med, den levende interesse han viste for de spørsmål konferansen hadde behandlet, og den nesten utrolige tålmodighet han la for dagen der vi satt ved siden av hverandre ved hans skrivebord og i fellesskap gjennomleste det omfattende og ikke alt for tydelige håndskrevne manuskript. Artikkelen, som ble trykket det følgende år, hadde jeg gitt den strengt saklige, men unektelig noe kjedelige tittel «Afrika og evangeliet.» Stor var min overraskelse da jeg mottok det hefte av tidsskriftet hvor den var tatt inn, og fant at redaktøren hadde gitt den en overskrift med journalistisk schwung og appell: «Generalstabsvy over Afrika-fronten!» Han hadde også forsynt den med en innledning, en anerkjennende omtale av «misjonens nuværende åndelige standard, dens brede front og realistiske syn», – og dedisert den «til misjonens saklige motstandere i like høy grad som til dens venner.»

Berggravs grepethet – det rette ord! – av misjonen er det ingen tvil om. Den var der ikke bare som en idé eller interesse, men som et troens vidsyn, som en kjærlighetens kraft. Han karakteriserte misjonsvirksomheten som «den sterkeste nerve i norsk kristenliv», som «den betydeligste av alt kristelig arbeid». Desto underligere er det at de som har skrevet om ham, enten har oversett eller bare så vidt berørt dette trekk i hans tro og tjeneste. Riktignok nevner Alex Johnson i sin velskrevne og engasjerende biografi om Berggrav hans kjærlighet til misjonen, og bemerker at denne fikk stor betydning for hans arbeid som økumen. Men emnet hadde fortjent en bredere behandling. Berggravs banebrytende gjerning for «bibel-

misjon» har forfatteren imidlertid gjort rede for på en god måte. En kort, men presis behandling av dette emne gir Åge Holter i minneskriftet om Berggrav (1984).

II

I sitt vita ved bispevigselen omtaler Berggrav sin far og sin hustru som de to mennesker som på en særskilt måte var Guds redskaper i hans liv. Også når det gjelder misjonen, er innflytelsen fra disse to merkbar. Berggravs far, Otto Jensen – prest, biskop, universitetslærer og kirkestatsråd – var en fremragende predikant. Han hadde «evnen til at tænde gudsilden i menneskene.» Men han var også en sjelden dyktig og innsiktsfull misjonsforkynner, en av dem som virkelig forsto å varme hjertene for kirkens verdensvide oppdrag.

Kathrine Berggrav, født Seip, ble allerede i yngre år grepet av misjonen, og det så sterkt at hun alvorlig overveide å bli misjonær. Hennes onkel, Karl Seip, hadde en generasjon tidligere stått overfor det samme valg, etter å ha mottatt en inntrengende oppfordring fra Lars Skrefsrud om å bli hans medarbeider i India. Bjørnstjerne Bjørnson, Karl Seips gode venn, hadde imidlertid fått ham til å bestemme seg for Norge som sitt arbeidsfelt. Begge «kall» viser at slekten Seip på ingen måte var fremmed for misjonstanken.

Kathrine Seips misjonskjærlighet avspeiler seg klart i hennes beretning om den reise hun, sammen med andre norske studenter (blant disse Eivind Berggrav), foretok til Tyskland og Nederland i 1905. Hun forteller, interessant og levende, bl.a. om et tysk studentmisjonsmøte i Halle, hvor en av talerne var den kjente professor Gustav Warneck, og hvor gripende det var på avslutningsmøtet å høre de «frivillige» gi uttrykk for sin store glede over å kunne reise ut som misjonærer. Om den internasjonale konferanse Verdensforbundet av kristne studenter holdt i Zeist, Nederland, skriver hun at tre trekk var særlig betydningsfulle: Det sterke enhetspreg på tross av de mange og ulike nasjoner som var representert, den sentrale plass bønn og forbønn hadde i samvær og forhandlinger, og John R. Motts appell på konferansens siste dag om bidrag til forberedelsene til den neste verdenskonferanse i Japan i 1907, – en appell som hadde som resultat at de ca. 150 deltakerne tegnet seg for 15.000 kr. Et vakkert vitnesbyrd om misjonskjærlighet er også den artikkel Kathrine Berggrav skrev femti år senere i Kirke og Kultur om Henriette Gislesen, en av hennes forgjengere som bispinne i Tromsø, –

en fint dannet kvinne som forente innsikt i evangeliet med omsorg for medmennesker bl.a. gjennom praktisk og litterær virksomhet for misjonen.

I spesiell forstand var det to misjonærer som formidlet det kristne verdensperspektiv til Berggrav: Karl Ludvig Reichelt og Johannes Johnson, de to misjonsprester i Det norske misjonsselskap som på grunn av sine selvstendige synsmåter kom i et anstrengt forhold til selskapets ledelse i Stavanger, – den første gjennom sin vilje til åpenhet overfor de østasiatiske religioner med bl.a. bestrebelse på å utvikle en mer stedegen kristendomsform; den annen gjennom sin vilje til forståelse av begge parter i den strid som i de første årtier av dette århundre satte sitt sterke preg på Den norske kirke.

Det var den jevnaldrende Reichelt, med sin menneskelige varme og sin sjeldne evne til å begeistre, som tente Berggrav for misjonen. Forholdet mellom dem var i alle år åpent og tillitsfullt. Reichelts virksomhet for forkynnelsen av evangeliet for Øst Asias buddhister hadde etter Berggravs syn noe djervt og friskt over seg. Men helt å identifisere seg med de Reichelt'ske synsmåter fant han vanskelig. Den sterke fremhevelse av «den kosmiske Kristus» var betenkelig, mente han. Kristus ble på denne måte altfor omfattende, altfor overveldende, – for lite frelser for det enkelte menneske i dets synd og nød. Bibelens Gud er ikke harmonienes Gud, bemerket han i denne forbindelse, men en lidende og kjempende Gud.

Størst betydning fikk Berggravs vennskap med den eldre Johannes Johnson, Madagaskar-misjonæren og kirkemannen. Det er betegnende at av de seks biografier i Berggravs «Norske kirkeprofiler fra siste slektledd» utgjør biografien om Johannes Johnson over en fjerdedel av det samlede sidetall. Viktigere enn dette er den beundringens og takknemlighetens ånd som gjennomstrømmer skildringen. Det var Johnson som fikk Berggrav til å studere teologi og bli prest. Ikke så lite av det som var typisk for Johnsons kristendoms-syn og misjonsforståelse, finner vi igjen hos hans «disippel». Kristus var for Johannes Johnson først og fremst seierherren over ondskapens krefter i oss og omkring oss. Bare det liv som leves i og for Kristus, er *virkelig* liv. Bare i fellesskapet med ham blir vi *virkelige* mennesker. Også Johnson eide begeistringens nådegave. Budskapet om Christus victor ble båret frem med en overbevisningens myndighet som Berggrav – i likhet med mange andre – ikke kunne motstå.

Johnson var blitt vunnet for misjonen gjennom Skrefsruds følelsesfulle skildringer og utfordrende appell. Hans egen holdning til

misjonen var ikke desto mindre meget nøktern, både hva virksomheten og beretningen om den angår. Misjonen hadde «hjerteplassen» i Jesu liv, og denne plass burde den ha også i kirkens liv, hevdet han. Misjonen er ikke en særinteresse, men «den sunde og normale Fortsættelse af Kirkens væsentlige Arbeide, at vinde alle Folkeslag for Kristus.» Han talte gjerne om den velsignede vinning en misjonerende kirke har av å tjene blant fremmede folkeslag. Han gikk inn for en presteutdannelse med et bevisst praktisk sikte, men det utkast han leverte til reform av det teologiske studium, nevner ikke noe om misjonen. Grunnen til dette er nok at denne gjerning for ham ikke var et «ekstra», men en selvfølgelig side ved det normale kristenliv og ved menighets- og kirkelivet slik dette konkret utfolder seg. Han var en motstander av den stadig sterkere utbygging av selvstendige kristne organisasjoner. Hans løsen var «fyll institusjonene!» dvs. *kirkens* institusjoner. Å være misjonær betyr å være budbærer, skriver Berggrav med henblikk på Johannes Johnson, men slik *denne* misjonær virkeliggjorde kallet, kom budet ikke bare gjennom hans ord, men det gjennomskinte hans vesen.

III

Stor betydning for utviklingen av Berggravs misjonsforståelse fikk hans deltagelse i internasjonal kristelig virksomhet, i første rekke Verdens kristne studentforbund. Sentralt står møtet i 1905 i Zeist, Nederland, som ble omtalt ovenfor. Ifølge det offisielle referat var dette det mest representative møte i sitt slag som til da hadde funnet sted. Verdens kristne studentforbund (grunnlagt 1895) sto i det første decennium av sin historie helt og fullt i misjonens tegn, og konferansen i Zeist reflekterte på en overbevisende måte denne verdensvide orientering. Den utførlige rapport om Forbundets virksomhet (like meget et program som en beretning, like meget fremadrettet som tilbakeskuende), som generalsekretæren, John R. Mott, la frem, – åpnet for de helt store perspektiver og var båret av en troens optimisme som satte sinnene i brann.

Verdens kristne studentforbund, heter det, forener i én organisasjon over 100 000 unge mennesker fra nesten 40 land, av mange konfesjoner og av alle raser. Gjennom bønn og bibelstudium, gjennom foreninger og konferanser arbeides det målbevisst for å gjøre Jesus Kristus kjent på universiteter og høyskoler, de steder der fremtiden formes og de nye ledere får sin utdannelse. Verden er en enhet,

en helhet, – skillet mellom «hjemme» og «ute» er irrelevant. De ikke-kristne nasjoner i Afrika og Asia har imidlertid krav på spesiell oppmerksomhet. Misjonskonferanser med tallrike deltakere er holdt i ulike land for å møte denne utfordring. Tusener av studiegrupper for misjonen er i virksomhet i den vesterlandske kristenhet. Og – viktigst av alt – skarer av «frivillige» har sagt ja til kallet til misjonær-tjenesten, og har reist ut eller forbereder seg til utreise. Det må aldri glemmes, understrekes det, at Verdensforbundet ifølge sine grunnregler har et evangeliserende formål. «Christ is our message,» slik slutter rapporten, «for he only can satisfy the consciences, hearts, and minds of men. Only in him and his Cross let our glory be.»

Det må være riktig å se på «Zeist 1905» som selve startpunktet for den utvikling som i tidens fylde gjorde Berggrav til en sentral skikkelse i arbeidet for kirkens misjon og enhet i internasjonal og interkonfesjonell sammenheng. Møtet med John R. Mott, samværet med studenter fra mange land og fra ulike miljøer, visjonen av den verdensvide kirke og viljen til å virkeliggjøre den i bønn og arbeid, – alt dette gjorde ifølge hans erindringer et dypt inntrykk. Et utførlig referat, signert Eivind Jensen, fra den store misjonskonferanse i Nashville, Tennessee, USA i 1906, kunne tyde på at Berggrav var med her, men dette er av flere grunner utelukket. Referatet må være skrevet på grunnlag av andre kilder. At dette ble gjort, vitner imidlertid om en aktiv interesse for misjonen også *etter* Zeist 1905. Dokumentet gir uttrykk for en helt igjennom positiv vurdering av konferansen i alminnelighet og av Mott i særdeleshet. Berggrav ble nok litt «skremt» av den stemning som ble skapt på slike stormøter, men det er ikke noe som tyder på at den troskrise som kom våren 1906, hadde forbindelse med de nevnte konferanser. Ifølge Berggravs erindringer var denne krise rent intellektuell. Det var filosofi og naturforskning i forening som gjorde kristendommen uvirkelig for ham. Selv om troen skulle breste, skriver han, var han fast bestemt på å *leve* som kristen alle sine dager. Ut fra dette blir det forståelig at han ikke bare fortsatt var med i det kristne studentarbeid, men også at han i 1909 skrev en lang, positiv artikkel om Mott, – i forbindelse med verdenslederens besøk i Norge dette år.

Betegnende for den kristne studentbevegelse i dette år, og ganske særlig for «frivilligbevegelsen», var den korstogsånd som bar og fylte den. Ikke minst var konferansen i Nashville sterkt preget av «aggressiv entusiasme» (bevegelsens eget uttrykk). Med beslutt-

somhet og kraft, og gjennom felles innsats, skulle hedenskapets festninger bli beleiret og erobret. Ordvalg og språkbruk var i stor utstrekning hentet fra militærlivet. For Mott, den store leder, var konferansene «krigsråd» som forberedte «felttog» med sikte på «okkupasjon» gjennom såvel «flankebevegelser» som «frontalangrep». Denne betraktnings- og uttrykksmåte har neppe tiltalt Berggrav. På den annen side minner unektelig hans «Generalstabsvy over Afrikafronten», artikkeloverskriften det ble referert til ovenfor, om Motts «The Strategic Points in the World's Conquest», – tittelen på en av hans best kjente bøker.

Berggravs beundring for *personligheten* John R. Mott var ekte og uforanderlig. Denne mann, skriver han, har noe av Mt. Blancs overveldende storhet og styrke. Han karakteriserer ham som den helt globale strateg i Guds rike, som den økumeniske bevegelses inspirator, og som den mest virtuose verdenskronikør han har møtt. Han lærte av Mott, som han selv sier, at kirkene i Vesten ikke bare er en mark som skal oppdyrkes, men en kraft som skal utnyttes til å vinne folkene for Kristus. I en tid da misjonen holdt på å bli et maskineri som gikk, tente Mott hundretusener, slik at den ble en ild i hjerter og menigheter. Slagordet «Verdens evangelisering i dette slektledd» – ofte misforstått, ja, foraktet – gir Berggrav sin tilslutning. Han tolker det – helt i Motts ånd – som den forpliktelse hver eneste generasjon av kristne har for at evangeliet blir forkynt for alle dem som ennå ikke har hørt det. I forbindelse med utdelingen av Nobels fredspris for 1946 ga Berggrav, på et møte i Calmeyersgatens Misjonshus, hvor 2000 mennesker var samlet, i sterke orde-lag uttrykk for hva kirken og verden skylder John R. Mott, – en inspirert og inspirerende tale holdt i egenskap av Oslo biskop og på vegne av alle kristne i Norge.

IV

Det finnes lite om misjon i tradisjonell forstand i Berggravs bøker og artikler, likeså i hans etterlatte papirer i Riksarkivet. Likevel var han misjonsmann i den fulle betydning av dette ord. I hans tenkning – som i hans tro og tjeneste i det hele – var korset, kirken, kloden og Bibelen én virkelighet, slik skulpturen på minnesmerket over ham utenfor «Kirkens hus» i Oslo i sitt symbolspråk så riktig uttrykker det. Misjonen var for Berggrav primært ikke handling, men holdning. Ikke aktivitet i en organisasjon, men lojalitet mot et budskap.

Ikke et tillegg til troen, men troen selv i dens åpenhet mot menneskene og verden. Det tok forbausende lang tid, skriver Berggrav, før noe så selvfølgelig som misjonstanken brøt gjennom og ble kirkesak i hele sin bredde. Store kristne kretser fant misjonen utopisk, ugjennomførlig. Idag vet vi at en kristen kirke uten misjon ikke kan sies å være en virkelig kristen kirke.

Ifølge Berggrav er det typisk for mennesket at det strekker seg etter noe mer enn det det er og har. Denne «grenseoverskridende tendens» – et uttrykk han selv preget, men som forlengst er blitt et begrep – kommer på en særskilt måte til uttrykk i religionen, men det fulle svar på straktheten er Kristus. Som bærer av budskapet om Kristus er kirkens kall nettopp å være grenseoverskridende. I vår tids misjonstenkning er dette et sentralt moment. Selv bruker Berggrav, så vidt jeg kan se, ikke denne betegnelse om misjonen, men *meningen* er klar. Han viser flere ganger – og dette er typisk – til William Careys berømte preken i 1792, utgangspunktet for den moderne misjonsbevegelse, som hadde denne grenseoverskridende tekst (Jes. 54,2): å gjøre plassen større for teltet, å spenne ut teltdukene, å gjøre snorene lange, å slå pluggene fast, – og som sluttet med denne grenseoverskridende appell: Vent store ting fra Gud, våg store ting for Gud!

Spørsmålet – for misjonen helt avgjørende – om kristendommens særstilling blant religionene, fant Berggrav svaret på i de to Paulusord han flere ganger siterer: Rom. 1,14, ordet om den kristne som står i gjeld til alle mennesker, og Rom. 1,16, ordet om evangeliet som en Guds kraft til frelse for alle som tror. Ifølge hans eget vitnesbyrd var det Rom.1,16 som for alvor tente troens ild i hans hjerte. Kristendommen er ikke en anskuelse, men et drama. Det nye, det radikalt nye i kristendommen er «en Guds kjærlighet som bærer korsets signatur», *den* kjærlighet fra Gud som stedfortredende tok alles skjebne på seg. Ordet «nåde» var for Berggrav det fineste og viktigste ord av alle. «Menneskelivets eneste mulighet og dets ubegrensede herlighet,» slik slutter han sitt vita ved bispevigselen, «hviler bare i denne ene: Jesus Kristus. All livets rikdom helliges i ham, all livets synd og nød frelles i ham.» Fordi Kristus er Herre, har kirken fått i oppdrag å gjøre folkene til hans disipler. Mesterens ord i Mt. 28 er imidlertid ikke det *avgjørende* motiv. Misjonen er ikke begrunnet i en ordre, men er etter sin idé en takknemlighetens tjeneste. Det burde for øvrig ikke hete Jesu misjons*befaling*, men Jesu misjons*program*, hevder han.

Misjonens arbeidsformer «hjemme» synes Berggrav ikke å ha interessert seg særlig for. Her som ellers var det de psykologiske aspekter han var opptatt av. De verdier henholdsvis «vekkelse» og «ledelse», det «spontane» og det «stabile» – for å bruke hans egne uttrykk for de to hovedtyper av kristelig liv og virksomhet – representerer, hadde han et åpent øye for, likeså de negative virkninger begge kan ha. Men det *teologiske* problem institusjonaliseringen av vekkelsen/det spontane innebærer, med bl.a. sanksjoneringen av «kirke» og «misjon» som parallelle, permanente og likeverdige størrelser, eller som det også kan sies: av misjonen som et anliggende for særskilte personer og grupper, – har han ikke levert noe bidrag til løsningen av. Som den pragmatiker han var, aksepterte han den norske situasjon slik denne historisk var blitt til, altså spenningen resp. motsetningen mellom «lovfestet» og «frivillig» virksomhet, mellom «embete» og «nådegave». Et uttrykk som «den typisk norske organisasjonsfeber» viser imidlertid at han var fullt oppmerksom på de uheldige følger selvstendigjøringen av det «frie» arbeid kan få for menighets- og kirkelivet.

Et viktig element i Berggravs misjonsforståelse er overbevisningen om at misjonen «har gitt oss *nytt liv* i retur». Misjon betyr hjer-teutvidelse og dermed befrielse fra – hans eget uttrykk – kristen-livets angina pectoris, altså dette at tilførselsårene til hjertet blir så trange at blodet ikke kommer frem. Misjon betyr også horisontutvidelse. Gjennom det kristne arbeid under fjerne himmelstrøk er sy-net på verden som én verden, på menneskeslekten som ett felles-skap, blitt foregrepet. Men først og fremst betyr misjon en utvidelse av forståelsen av Kristus som hele verdens frelser.

Som misjonsmann var Berggrav særlig sterkt opptatt av Mada-gaskar. Det henger – selvfølgelig – sammen med vennskapet med Johannes Johnson. I Kirke og Kultur skrev han flere artikler om misjonen på denne øy. Men også misjonen i Kina, India og Afrika fulgte han med i og ga sin støtte til. Det var han som ga denne fine karakteristikk av den norske misjon blant zulufolket: «Trosthetens vitnesbyrd i vår kirke.» For øvrig var det langt fra bare norsk misjon som var gjenstand for hans kjærlighet. Han nærte en leven-de interesse for Sadhu Sundar Singh, den indiske evangelist, som var hans gjest i prestegården i Hurdal, og som han – i likhet med vennen Nathan Søderblom – tok varmt i forsvar overfor de beskyld-ninger for åndelig uredelighet som ble rettet mot ham. Et uttrykk for Berggravs misjonsengasjement er ikke minst hans opptatthet av

«Syd Indias kirke,» et emne han i 1952 holdt en gjesteforelesning om på Universitetet i Oslo. Denne kirkedannelse, en organisk sammenslutning av fire kirkesamfunn inkl. den anglikanske kirke, var for ham et vitnesbyrd om at det var kirkehistorien, ikke kirkens dyreste eie, *troen*, som hadde skapt splittelsen.

V

Berggravs bidrag til den økumeniske bevegelse er ofte og med rette blitt fremhevet. Hva han *skyldte* denne bevegelse, er det skrevet mindre om. Den gjeld han sto til John R. Mott, gjaldt nettopp Mott som foregangsmann i arbeidet for kirkens misjon og enhet. I 50 år fulgte han denne mann, og lærte ham å kjenne som få. Mer enn noen annen var det Mott som forberedte den sammenslutning av Det internasjonale misjonsråd og Kirkenes Verdensråd som fant sted i 1961. Idéen bak denne sammenslutning – forståelsen av misjonsbevegelsens økumeniske karakter og av den økumeniske bevegelses misjonsdimensjon – hadde et tiår tidligere på et møte sentralkomitéen i Kirkenes Verdensråd holdt i Rolle, Sveits, og hvor både Mott og Berggrav var tilstede henholdsvis som ærespresident og som en av presidentene i Verdensrådet, – fått følgende klassiske formulering: «The obligation to take the Gospel to the whole world, and the obligation to draw all Christ's people together, both rest upon Christ's whole work and are indissoluble connected. Every attempt to separate these tasks violates the wholeness of Christ's ministry to the world.»

Gjennom sin deltagelse i den økumeniske bevegelse, i første rekke slik denne kommer til uttrykk i Kirkens Verdensråd, ble Berggrav konfrontert med den kritikk av misjonen representanter for kirkene i Afrika og Asia etter den annen verdenskrig rettet mot den vesterlandske misjonsvirksomhet. Noe av denne kritikk stilte han seg forstående til, bl.a. synet på misjonen som en særoppgave, en særinteresse. Men atskillig av kritikken forferdet ham, som f.eks. uviljen mot ordet «misjon», fordi dette ord ble betraktet som identisk med utenlandsk vesen og formynderskap. Sammenslutningen av de to verdensorganisasjoner forekom han å være et dristig prosjekt. Det måtte først skje noe i selve *grunnen*, mente han. At kirken må legge avgjørende vekt på misjonsoppdraget, og at misjonen må vise forståelse for fellesskapet mellom kirkene verden over, var imidlertid

tanker han var helt og fullt enig i. «Global kirke er global misjon.»

Det er i dette perspektiv Berggravs skjellsettende innsats for «bibelmisjon» må sees, – denne oppgave som han kalte «en gave til frigjøring av vår takknemlighet og glede.» Som kjent var det på en konferanse i England i 1946 at United Bible Societies ble grunnlagt. Det var Berggrav som ledet dette møte, og han var også formann i den komité som i de følgende år utarbeidet retningslinjene for virksomheten.

Fra 1949 til 1957 var han organisasjonens president. Det var maktpåliggende for ham at bibelselskapene skulle forstå seg selv som redskaper for oversettelse, trykking og distribuering av Den hellige skrift også i misjonslandene. På det konstituerende møte hadde han derfor foreslått at det nye tiltak skulle hete «United Bible Societies of the World». Tilføyelsen ble ikke vedtatt, men den globale målsetting ble umisforståelig fastslått. Det eksempel British and Foreign Bible Society hadde satt, måtte følges. Som han sa i sin hilsen til dette selskap på dets 150-årsjubileum i 1954: Det virkelige *evangeliske* ord i BFBS's navn er «Foreign». «British» er en nasjonal og «Society» en menneskelig betegnelse, men «Foreign» gir uttrykk for selve kjernen i Kristi kirkes oppdrag i verden.

Ved denne historiske anledning – bibelselskapsbevegelsens 150-årsjubileum – holdt Berggrav på UBS's årsmøte, også dette i London, en tale som vakte stor oppmerksomhet. Den viser oss til evidens hvilken perspektivenes mann han var, men også den sjeldne evne han eide til å gi tankene den rette form. Vi leser i det tredje kapittel i Lukas-evangeliet, sa han, om en rekke menn i høye stillinger i Palestina i det femtende år av keiser Tiberius' regjering, men deres navn står der bare for å sette *det egentlige* i relieff: «Da kom Guds ord til Johannes, Sakarjas sønn.» Atten sekler senere, fortsatte han, mens Napoleon var keiser i Frankrike, George III konge i Storbritannia, Alexander I tsar i Russland og Thomas Jefferson president i Amerikas forente stater, da kom Guds ord til en pike i Wales som het Mary, da ble British and Foreign Bible Society en virkelighet. Og også idag, slik sluttet han, kommer Guds ord, kommer til flere og flere folkeslag, på flere og flere språk. *Ordets* majestet er det som teller. *Ordets* majestet er det vi bøyer oss for.

Berggravs økumeniske engasjement var variert og vidtfavnende, men arbeidet i UBS var, som Boyd L. Daniels, en av hans nære medarbeidere i dette fellesskap, sa, «the real love of his life.» Av de mange selskaper som her hadde fått sin fellesnevner, inntok for ham na-

turlig nok Det norske bibelselskap førsteplassen. Det var Berggrav som, i egenskap av formann i sentralstyret, tok initiativ til og gjennomførte den forandring av selskapets formål og organisasjonsform som gjorde det til et globalt – etter hvert også et økumenisk – foretagende. Nødvendigheten av å revidere lovene var en følge av at Bibelselskapet var blitt medlem av UBS. Når norske misjonærer tidligere hadde oversatt Bibelen til et fremmed språk, hadde andre bibelselskaper, i første rekke BFBS, sørget for trykking og distribusjon. Dette burde endres. Arbeidet som i over 100 år hadde vært begrenset til «alle fedrelandets egne», måtte få som sin adresse «alle folkeslag.»

VI

Berggrav la for dagen stor forståelse for betydningen av misjonsin-formasjon og misjonsforskning. Det arbeid som i 1944/45 ble tatt opp i Norge for grunnleggelse av et fond til fremme av dette formål, fikk fra første stund hans fulle tilslutning. Ad ukjent vei nådde appellen om støtte – sendt ut over hele landet – også den internerte kirkeleder i Asker. Og en dag mottok komitéen for innsamlingen, som et av de første bidrag, en postanvisning fra sjefen for vaktstyrken med følgende påtegning: «Fange Eivind Berggrav oversender med dette kr. 100,- til Egede Fondet.» Med dette fond som grunnlag kunne Egede Instituttet allerede i 1946 ta til med sin virksomhet. Den høytidelige åpning fant imidlertid sted først det følgende år, søndag 19. januar 1947, i Oslo domkirke. Berggrav var dessverre forhindret fra å være med her, men domprosten leste opp en hilsen fra ham, hvor begivenheten ble karakterisert som «de nye utsyns friske dag.» Hilsenen, typisk Berggrav'sk i sin utforming, ønsker Instituttet velkommen som «en ekte fornyelse av gammel norsk bedrift uten hvilken Norge ikke hadde vært Norge,» som «en fornyelse nettopp på det punkt som idag trenger å tre frem: misjonen satt i høysetet for kunnskapen, forskningen, *det faktiske*. Herlig at noe sånt settes ut i livet nettopp nå.»

Berggrav fulgte Egede Instituttets virksomhet med levende interesse, og i hans siste år kom det til et nært samarbeid med sikte på utgivelse av en bok om troens uttrykksformer i afrikansk og asiatisk sammenheng. Sviktende helse gjorde det dessverre umulig for ham å skrive en slik bok. Men Norsk Tidsskrift for Misjon – Egede Instituttets tidsskrift – hadde gleden av i 1950-årene å trykke to artikler

av ham om viktige sider ved kirkens verdensoppgave med særlig henblikk på den aktuelle situasjon. Slik Berggrav så det, var det nettopp spørsmålet om «evangeliets drakt, troens språk og troens former» det måtte bevisst og energisk arbeides med, – «sett i bibelsk betydning etter incarnationens prinsipp.»

Innføringen av «konfeksjonsydd kristendom» blant folkene i Afrika og Asia har gjort det vanskelig for dem å utvikle en kristendomstype i samsvar med deres særpreg og evner, mente han. Den europeiske kristendom kan ikke uten videre eksporteres, men må bli omplantet og få ny rot i de fremmede kulturer. Det er ikke rett av oss som vesterlandske kristne å ta vårt eget som det selvfølgelige for de andre folk. I et lengre skriv til Egede Instituttet (4/2-1957) gjorde han nærmere rede for sine tanker om dette spørsmål, og anmodet om at et forskerarbeid måtte bli tatt opp om det.

Også når det gjelder misjonens plass i det teologiske studium, synes Berggrav å ha gjort sin innflytelse gjeldende. Dette spørsmål ble behandlet av Bispemøtet både i 1935 og 1936, i tilslutning til et vedtak Det norske misjonsselskaps rådsmøte hadde gjort om ønskeligheten av å gi misjonshistorie og misjonslære en bredere plass i undervisningen ved de praktisk-teologiske seminarer. Bispemøtet ikke bare støttet denne tanke, men ga den en videre utforming. Med den fremtredende plass misjonen har innen de kristne kretser i vårt folk, heter det, «finner bispemøtet det naturlig og påkrevet, at der ved våre teologiske fakulteter gis en mere omfattende undervisning i misjonshistorie og misjonslære, om mulig ved opprettelse av dosen-turer i disse fag.» Dette vedtak fikk imidlertid ikke støtte av fakultetene, og Bispemøtet gikk derfor inn for en ordning med «utvidet undervisning» i de nevnte fag ved seminarerne, «idet den inntil videre finnes tilfredsstillende.» Protokollen – og arkivmaterialet for øvrig – opplyser ikke noe om hvem som fremsatte forslaget om misjonsvitenskapens representasjon ved de teologiske fakulteter, men det kan vanskelig ha vært noen annen enn Oslo biskop. Universitetene i København, Lund og Uppsala hadde på denne tid fått faste lærerstillinger i denne disiplin, og med sin skandinaviske – og i det hele internasjonale – orientering har Berggrav sikkert kjent til disse stillinger, og vel også kjent personlig deres respektive innehavere.

KILDER

Denne artikkel har med hensikt fått et personlig preg. Det er misjonsmannen Eivind Berggrav slik jeg lærte ham å kjenne, jeg har forsøkt å tegne et bilde av. Som man vil se, er stoffet i stor utstrekning hentet også fra skriftlige kilder, i første rekke EB's egne bøker og hans artikler i Kirke og Kultur (1916, 1917, 1920, 1921, 1926, 1932, 1953, 1955), i Norsk Tidsskrift for Misjon (1951, 1959) og i Bulletin United Bible Societies (1950 III, 1951 II og III), samt selvportrettet i Studentene fra 1903 (1928), hans vita ved bispevigselen (Norvegia Sacra 1929) og hans bidrag til Korsets ord og troens tale (festskrift til Ole Hallesby (1949). Også Det norske bibelselskaps årsberetninger for 1950-54 inkl. er benyttet. EB's innsats - i internasjonal sammenheng - for «bibelmisjon» er behandlet i Bulletin UBS 1984 III IV, jfr. 1950 I.

Vedr. Otto Jensen: EB i KK 1918 og John Nome i Det norske misjonsselskaps historie i norsk kirkeliv bd. II (1943). Vedr. Kathrine Seip Berggrav: KS: Om en reise til Tyskland og Holland våren 1905, i Arven fra Kathrine (i familiens eie); KB: Henriette Gislesen i KK 1952. Vedr. Karl Seip: Brevet til KS fra L. Skrefsrud 25/8 og 10/10-1874 (Egede Inst's arkiv). Vedr. Johannes Johnson: J.J. i Luthersk Kirke-tidende 1902, i KK 1913 o.fl. J.J. ved EB: Den hellige ild (1917).

Vedr. John R. Mott: Biografiene av B. Mathews (1934) og C. Howard Hopkins (1979). Vedr. Zeist 1905 og Nashville 1906: Addresses and Papers of John R. Mott bd. II (1947), bd. I (1946). Vedr. «sammenslutningen» i 1961: L. Newbigin og W.A. Visser't Hooft i The Ecumenical Review 1961/62 og The New Delhi Report (1962).

Om EB's virksomhet og personlighet generelt: Minneartikler i Ø.S. Berggrav og A. Fjeldberg (red): KK 1959, Alex Johnson: EB - spenningens mann (1959), Inge Lønning (red.) KK 1984 nr. 7/8, Per Voksø (red): EB - brobygger og kirkeleder 1884-1984 (1984).

Jeg er Otto Berggrav meget takknemlig for verdifulle meddelelser fra EB's etterlatte papirer, og for tillatelse til å bruke EB's privatarkiv i Riksarkivet. Jeg takker også Vidar Øverland ved Riksarkivet for hjelp med å finne frem til de aktuelle dokumenter i EB's privatarkiv (69 store kassetter), og videre Anne Lisbeth Lagset Engh i Det norske Bibelselskap og Bjørn Mathiesen ved Oslo bispekontor for arkivundersøkelser. Ifølge meddelelse fra hovedkontoret til Norges kristne studentforbund kan årsberetningene for 1905 og 1906, og annet arkivmateriale for disse år, ikke skaffes. Vedr. E.B. og «Forbundet»: P. W. Bøckman i P. W. Bøckman (red.): Guds gave - vårt kall (1959).